

УДК 336.14:352

Далєвська Т.А.
кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

БЮДЖЕТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН

BUDGET REGULATION OF INTERBUDGETARY RELATIONS

АНОТАЦІЯ

У статті визначено, що бюджетне регулювання міжбюджетних відносин є вагомим інструментом збалансування бюджетної системи. Регулювання міжбюджетних відносин набуває особливої актуальності в умовах економічних перетворень. Визначення ефективності бюджетного регулювання сприятиме подальшому вдосконаленню методології його реалізації. Обґрунтовано, що ефективність бюджетного регулювання може бути визначена зв'язком між зміною питомої ваги видатків бюджетів місцевого самоврядування району у видатках бюджетів місцевого самоврядування області та зміною питомої ваги податкових надходжень бюджетів місцевого самоврядування району у податкових надходженнях бюджетів місцевого самоврядування області. При цьому доцільно враховувати процеси ендогенізації економіки. Автором визначено, що процеси ендогенізації економіки є одночасно і фактором впливу на бюджетне регулювання міжбюджетних відносин, і наслідком його ефективного використання.

Ключові слова: бюджетне регулювання, міжбюджетні відносини, ендогенізація, бюджетна політика, фінансове забезпечення місцевого самоврядування.

АННОТАЦИЯ

В статье определено, что бюджетное регулирование межбюджетных отношений является весомым инструментом сбалансирования бюджетной системы. Регулирование межбюджетных отношений приобретает особую актуальность в условиях экономических преобразований. Определение эффективности бюджетного регулирования будет способствовать дальнейшему совершенствованию методологии его реализации. Обосновано, что эффективность бюджетного регулирования может быть определена связью между изменением удельного веса расходов бюджетов местного самоуправления района в расходах бюджетов местного самоуправления области и изменением удельного веса налоговых поступлений бюджетов местного самоуправления района в налоговых поступлениях бюджетов местного самоуправления области. При этом целесообразно учитывать процессы эндогенизации экономики. Автором определено, что процессы эндогенизации экономики являются одновременно и фактором влияния на бюджетное регулирование межбюджетных отношений, и следствием его эффективного использования.

Ключевые слова: бюджетное регулирование, межбюджетные отношения, эндогенизация, бюджетная политика, финансовое обеспечение местного самоуправления.

ANNOTATION

Fiscal regulation of intergovernmental fiscal relations like a powerful instrument for balancing the budget system is determined in the article. The regulation of inter-budgetary relations becomes especially urgent in the context of economic transformations. Determining the effectiveness of budgetary regulation will further improve the methodology of its implementation. It is substantiated that the effectiveness of budgetary regulation can be determined by the relationship between the change in the share of local government budget expenditures in the regional local government budgets and the change in the share of tax revenues from local government budgets in the tax revenues of local government budgets. It is advisable to take into account the processes of the economy endogenizing. The author determines that the processes of the economy endogenizing is both a factor of influence on the budgetary regulation of intergovernmental relations, and the result of its effective use.

Keywords: budgetary regulation, intergovernmental relations, endogenization, fiscal policy, financial support of local government.

Постановка проблеми. В умовах економічних перетворень вагомим є формування виваженої бюджетної політики, науково обґрунтованих методологій бюджетного процесу та механізмів бюджетного регулювання міжбюджетних відносин. Підвищення ефективності бюджетного регулювання сприятиме фінансовому забезпеченню місцевого самоврядування та оптимізації міжбюджетних відносин. При цьому доцільною є оцінка дієвості міжбюджетного регулювання та врахування впливу факторів ендогенізації економіки на процеси бюджетного регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню питань бюджетного регулювання міжбюджетних відносин присвячені праці зарубіжних та вітчизняних учених: Р. Масгрейва, М. Джоунса, Д. Кенеха, В. Опаріна, В. Федосова, І. Чугунова та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас залишаються недостатньо дослідженими підходи щодо визначення ефективності бюджетного регулювання міжбюджетних відносин та впливу ендогенізації на фінансове забезпечення місцевого самоврядування.

Мета статті – розкрити теоретичні та практичні засади бюджетного регулювання міжбюджетних відносин та вплив процесів ендогенізації на ефективність бюджетного регулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Бюджетне регулювання міжбюджетних відносин є інструментом забезпечення соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць та збалансування суспільних інтересів. Бюджетне регулювання міжбюджетних відносин як метод бюджетного механізму фінансово-економічного регулювання відіграє вагомий роль у процесі збалансування системи міжбюджетних відносин, визначає пріоритетність бюджетної політики у сфері фінансового забезпечення місцевого самоврядування, оптимальність співвідношення доходів та видатків бюджетів базового рівня, передбачає управління фінансовими потоками між територіальними громадами, впливає на результативність структурних перетворень в економіці та розвитку сфери виробництва.

Існує значна кількість підходів до визначення сутності бюджетного регулювання, згідно з якими бюджетне регулювання трактується як

сукупність методів і способів розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів, система управління фінансовими ресурсами та бюджетним устроєм, метод державного регулювання економіки, що впливає на темпи наукового прогресу, систему державного інвестування, співвідношення попиту та пропозиції. Науковець І. Чугунов зазначає, що змістом бюджетного регулювання доцільно вважати розроблення напрямів формування та використання бюджетних коштів залежно від завдань суспільного розвитку.

Бюджетний механізм як сукупність методів і форм забезпечення розподільчих і перерозподільчих відносин виконує забезпечувальну функцію, яка проявляється у пасивному виявленні джерел фінансування, та регулятивну як активний вплив фінансового забезпечення шляхом виділення достатнього обсягу фінансових ресурсів. Метою регулювання міжбюджетних відносин як сукупності заходів щодо здійснення впливу на функціональну діяльність місцевої влади, згідно з Бюджетним кодексом, є забезпечення відповідності видаткових повноважень місцевого самоврядування та обсягів фінансових ресурсів, спрямованих на їх виконання. Стратегічною метою бюджетного регулювання міжбюджетних відносин є забезпечення розширеного соціально-економічного розвитку, посилення фінансової самостійності місцевого самоврядування, вплив на циклічний розвиток економіки територій та спрямованість на покращення добробуту населення.

Бюджетне регулювання міжбюджетних відносин реалізується через низку бюджетних важелів та інструментів. При цьому до бюджетних важелів, які визначають характер впливу інструментів, належать доходи, видатки, міжбюджетні трансферти, податки. Ставки оподаткування, податкові пільги, фінансові нормативи тощо є бюджетними інструментами. Серед методів бюджетного регулювання розповсюдженим є метод відсоткових відрахувань від загальнодержавних податків та надання міжбюджетних трансфертів. Їх використання зумовлюється низкою факторів, таких як особливості розподілу повноважень, розмежування доходів, склад системи оподаткування, особливості соціально-економічного розвитку територій. О. Кириленко найбільш вагомими сферами регулювання міжбюджетних відносин визначив сферу розмежування видатків між державним та місцевими бюджетами, забезпечення бюджетів місцевого самоврядування достатнім для виконання повноважень обсягом доходів, фінансове вирівнювання та кредитні взаємовідносини.

Більшість науковців поєднують міжбюджетні відносини із процесами фінансового вирівнювання та надають перевагу поняттю «регулювання міжбюджетних відносин». При цьому економічний зміст бюджетного регулювання та регулювання міжбюджетних відносин

доцільно уточнити. Так, бюджетне регулювання є процесом розподілу та перерозподілу коштів між бюджетами різних рівнів з метою збалансування доходної та видаткової частини та забезпечення потреб територіальних громад; складником процесу бюджетного планування, що регулює рух міжбюджетних потоків; процесом виділення коштів згідно з бюджетними нормативами для збалансування видатків, у яких відображено потреби територіальних громад.

Однак слід зазначити, що в процесі бюджетного регулювання здійснюється вплив на економічні та розподільчі процеси в різних сферах фінансової системи країни; бюджетне регулювання реалізується через зв'язки бюджетної ланки (сфери державних фінансів) з іншими сферами фінансової системи країни. При цьому регулювання міжбюджетних відносин стосується винятково сфери державних фінансів та є впливом на процеси вертикального та горизонтального перерозподілу всередині бюджетної системи, що відбувається через двосторонній рух ресурсів між державним та місцевим бюджетом.

Слід визначити, що на мікрорівні бюджетне регулювання міжбюджетних відносин впливає на ефективність використання фінансових ресурсів, якість та обсяги надання суспільних послуг, середовище підприємницької діяльності, на макрорівні – на темпи економічного зростання. Виділяють вертикальне та горизонтальне регулювання міжбюджетних відносин.

Вертикальне бюджетне регулювання викликане особливостями розподілу повноважень, призначене для забезпечення необхідним обсягом доходів бюджетів відповідно до визначених повноважень органів місцевого самоврядування та вирівнювання фінансових можливостей різних рівнів влади. Горизонтальне бюджетне регулювання здійснюється лише в межах бюджетів місцевого самоврядування і спрямоване на вирівнювання фінансових можливостей адміністративно-територіальних одиниць.

Ефективність міжбюджетного регулювання визначається зв'язком між зміною питомої ваги видатків бюджетів місцевого самоврядування району у видатках бюджетів місцевого самоврядування області та зміною питомої ваги податкових надходжень бюджетів місцевого самоврядування району у податкових надходженнях бюджетів місцевого самоврядування області. Зв'язок між цими бюджетними показниками відображає реалізацію принципу субсидіарності (формула 3.2.4).

$$Y_{ij} = X_{ij} + \alpha(1 - X_{ij}), \quad (3.2.4)$$

де X_{ij} – співвідношення питомої ваги надходжень податків та зборів до зведених бюджетів місцевого самоврядування і-того району в j-тому році в надходженнях податків та зборів зведених бюджетів місцевого самоврядування області у відповідному році та питомої ваги населення і-того району в j-тому році у загаль-

ній чисельності населення області у відповідному році;

Y_{ij} – співвідношення питомої ваги видаткової частини зведених бюджетів місцевого самоврядування i -того району в j -тому році у видатках зведених бюджетів місцевого самоврядування області у відповідному році та питомої ваги населення i -того району в j -тому році у загальній чисельності населення області у відповідному році;

α – коефіцієнт міжбюджетного регулювання.

При цьому коефіцієнти X_{ij} та Y_{ij} слід розраховувати так:

$$X_{ij} = \frac{\frac{НП_{ij}}{Н_{ij}}}{\frac{НП_j}{H_j}}; Y_{ij} = \frac{\frac{B_{ij}}{H_{ij}}}{\frac{B_j}{H_j}},$$

де $НП_{ij}$ – надходження податків і зборів до зведених бюджетів місцевого самоврядування i -того району в j -тому році;

$НП_j$ – надходження податків і зборів до зведених бюджетів місцевого самоврядування області в j -тому році;

B_{ij} – видаткова частина зведених бюджетів місцевого самоврядування i -того району в j -тому році;

B_j – видаткова частина зведених бюджетів місцевого самоврядування області в j -тому році;

H_{ij} – населення на території i -того району в j -тому році.

Вертикальне бюджетне збалансування можливе за забезпечення економічного розвитку регіонів. Ендогенізація економіки сприятиме наповненню бюджетів та посиленню конкурентних переваг територіальних громад.

Бюджетне регулювання міжбюджетних відносин є процесом упорядкування та регламентування розподільчих відносин між органами влади різних рівнів у бюджетній сфері. Бюджетне регулювання міжбюджетних відносин має бути спрямованим на забезпечення соціально-економічного розвитку, відносно рівномірне, справедливе фінансове забезпечення, збалансування бюджетів місцевого самоврядування, розмежування повноважень, податків і фінансування видатків залежно від обсягу повноважень місцевого самоврядування і відповідно до потреб громади. Основним його завданням є не вирівнювання доходної спроможності бюджетів місцевого самоврядування, а створення умов економічного зростання та забезпечення громадянам рівного доступу до суспільних благ. Ендогенізація має безпосередній вплив на наповнення бюджету, його збалансованість, що, у свою чергу, сприяє підвищенню ефективності фінансового забезпечення

місцевого самоврядування та бюджетного регулювання. Бюджетне регулювання має на меті створення сприятливих умов для економічного розвитку територіальних громад.

Висновки. Таким чином, бюджетне регулювання відіграє вагомий роль у процесі збалансування міжбюджетних відносин та підвищення ефективності функціонування бюджетної системи. Бюджетне регулювання доцільно визначити як метод фінансово-економічного регулювання, що визначає пріоритетність бюджетної політики у сфері фінансового забезпечення місцевого самоврядування, оптимальність співвідношення доходів та видатків бюджетів базового рівня. Водночас особливо важливими залишаються питання визначення ефективності міжбюджетного регулювання за допомогою врахування зв'язків між зміною питомої ваги видатків бюджетів місцевого самоврядування району у видатках бюджетів місцевого самоврядування області та зміною питомої ваги податкових надходжень бюджетів місцевого самоврядування району у податкових надходженнях бюджетів місцевого самоврядування області. Регулювання за цим підходом має враховувати також необхідність ендогенізації економіки. Перспективою подальших досліджень у цій сфері може бути обґрунтування першочергової ролі ендогенізації у процесі бюджетного регулювання міжбюджетних відносин.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Musgrave R.A. The Theory of Public Finance. A Study in Public Economy / R.A. Musgrave. N.Y.: McGraw-Hill Book Company, 1959. XVII, 628 p.
2. Kenneth D. Balancing national and local responsibilities. Education management and finance in four central European countries / D. Kenneth // Open society Institute, Local Government and Public Service reform initiative. Hungary. 2002. 264 p.
3. Jones M. Local governments / M. Jones // International Encyclopedia of Public Policy and Administration. Vol. 3 / ed.in chief J.M. Shafritz. – Boulder: Westview, 1998. P. 1295–1300.
4. Лисяк Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України: монографія Л. В. Лисяк. К.: ДННУ АФУ, 2009. 600 с.
5. Опарін В.М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти). монографія / В.М. Опарін. [Вид 2-ге, без змін]. К.: КНЕУ, 2006. 240 с.
6. Федосов В. Бюджетний менеджмент : підручник / В. Федосов, В. Опарін, Л Сафонова [та ін.]; за заг. ред. В. Федосова. К.: КНЕУ, 2004. 864 с.
7. Чугунов І.Я. Інституційна архітектоніка бюджетної системи / І.Я. Чугунов // Фінанси України. 2008. № 11. С. 3–10.
8. Чугунов І.Я. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання / І.Я. Чугунов. К.: НДФІ, 2005. 259 с.